

Ns. toukokuun amnestia 1923 ja pakolaisten paluukysymys

80 vuotta sitten maassamme oleskeli enemmän tai vähemmän tilapäisesti noin 15 000 itäkarjalaista ja inkeriläistä pakolaista. Kysymys tämän valtavan joukon huollosta, koulutuksesta ja tulevaisuudesta oli jatkuvasti ajankohtainen, mutta niin pian kuin olot rauhoittuivat, alkoi myös keskustelu pakolaisten paluusta takaisin Karjalaan – Neuvosto-Venäjälle.

Ministeriön lupapäätös käynnisti paluumuuton

Ensimmäiset paluumuuttajat olivat liikkeellä jo toukokuun alussa 1922, oikeastaan jo aikaisemminkin. Osa pakolaisista oli nimittäin jäänyt rajan läheisyyteen odottelemaan tilanteen selkiintymistä Karjalassa. Monet karkasivat yön pimeydessä rajan yli kenttävartioiden välistä. Joiltakin jäi kiireessä osa tavaroistakin Suomen puolelle.^{4*}

Rajavalvonnan kannalta tilanne oli tukala. Joensuun rajavartioston rajakomendantti kirjoitti huhtikuussa ylemmille viranomaisille: ”Kun tilanne rajalla on melkein mahdoton hallita, pakolaiset olisi siirrettävä pois rajakylästä kauemmaksi sisämaahan tai halukkaille annettava lupa mennä rajan yli”.

Toukokuun alussa sisäministeriö antoi rajaviranomaisille määräyksen päästää Karjalaan pyrkivät pakolaiset rajan yli kotimaahansa, jos nämä niin halusivat. Rajan ylitys edellytti ko. raja-alueen rajavartioston päällikön kirjallista lupaa. Neuvosto-Venäjä otti nämä puoliviralliset paluumuuttajat vastaan, vaikkei heillä ollutkaan passia eikä maantulolupia.

Samoihin aikoihin pakolaisia alettiin aktiivisesti värvätä takaisin Karjalaan. Punainen Karjala julkaisi tähän liittyviä kirjoituksia. Siitä esimerkkinä oli myös nähtävissä Suomessa levitettyäksi tarkoitettu oli julistus ”Kaikille rosvojen kansa Suomeen menneille työtekeville karjalaisille”, josta oheinen lainaus:

”Valkoiset ystävänne ovat

Karjalan pakolaisille

V. S. F. N. T. Suomessa olevan täysivaltaisen lähetystön ilmoitus.

Yleisvenäläisen Toimeenpanevan Keskuskomitean huhtikuun 30 p:nä 1923 antaman päätöksen mukaan on Suomessa oleville Karjalan pakolaisille annettu amnestia ja oikeus palata kotimaahansa. Niiden henkilöitten, jotka haluavat käyttää hyväkseen tätä amnestiaa, on kirjoitettava tästä V. S. F. N. T:n Suomessa olevalle Täysivaltaiselle Edustajistolle (Helsinki, Bulevardinkatu 21) tammik. 1 p:nä 1924 mennessä, ilmoittaen samalla täydellisen osoitteensa. Kaikille näille henkilöille tullaan lähettämään kyselykaavakkeet ja osoittamaan, missä järjestyksessä he tulevat palaamaan Karjalan Työkommuuniin. Pakolaisia tullaan lähettämään esheloneissa Venäjän hallituksen kustannuksella, kumminkin henkilöt, jotka haluavat matkustaa heti, odottamatta eshelomien muodostamista, saavat matkustaa Karjalaan yksityisessä järjestyksessä, mutta omalla kustannuksellaan ja toistaiseksi ainoastaan („Krasno-ostrov”) Valka-saaren kautta. (S.I.5626) 21401

Ns. toukokuun amnestia annettiin vapun kunniaksi 30. huhtikuuta 1923, mutta ilmoitus julkaistiin sanomalehdissä toukokuun alkupäivinä.

teidät pettäneet. Palatkaa kylään pelkäämättä ja luottamuksella. Teitä odottaa täällä avustus sekä neuvostovallan ja Punaisen armeijan tuki taloutenne pystyttämiseksi. Takaisin kotiin Karjalaan, petetyt toverit, karjalaiset!”^{5*}

Suomen ja Venäjän neuvottelut jumiutuvat

Valtioiden väliset neuvottelut pakolaisten evakuoimisesta olivat alkaneet jo Tarton rauhanneuvotteluissa. Nyt ne jatkuivat uudessa tilanteessa kesällä 1922, mutta keskinäisen epäluulon ilmapiirissä edistystä ei tapahtunut juuri ollenkaan. Suomen hallitus vaati selviä vakuuksia siitä, että pakolaiset voivat palata turvallisesti koti-

seudulle eivätkä joudu siellä minkäänlaisten kosto- tai rangaistustoimien uhriksi. Tämä oli kysymys, johon neuvottelut juutuivat.

Erimielisyyksiä syntyi muistakin asioista kuin turvakuista. Suomi ehdotti, että paluuhallukset ilmoittautuvat paikallisille nimismiehille, jotka lähettävät tiedot lääninsä maaherran kautta ulkoministeriön toimitettavaksi Neuvosto-Venäjän lähetystöön.

Venäläiset eivät tätä menettelyä hyväksyneet, vaan ilmoittivat järjestävänsä asian niin, että paluuilmoitukset tehdään suoraan lähetystöön. Lisäksi he vaativat oikeutta saada lähettää omia edustajiaan eri puolille maata pakolaiskeskuksiin haastattelemaan pakolaisia. – Suomi torjui vaatimuksen ja syntyi lisää erimielisyyksiä. Kesä-

kuussa neuvostodiplomaatti pyrki Kymminlinnan pakolaisleirille, mutta lupaa ei annettu. Viime kädessä sen eväsi sosiaaliministeriö. Tästä seurasi valitus ja nootti, jossa Suomea syytettiin pakolaisten eristämisestä.

Amnestian käytännön toteutus

* Kainuun rajavartioston Juntusrannan Kovavaaran kenttävartio ilmoitti, että viikolla 16.-24.4.1922 oli rajan yli mennyt salaa joukko karjalaisia pakolaisia, noin kymmenen henkeä. / Yliuokin Hietajärven kylästä karkasi 22.2. yöllä klo 04-05 välillä yhdeksän karjalaista vieden mukanaan kuusi karjalaista hevosta.

* Vienankarjalainen Kiril Nykänen toi oheisen suomen- ja venäjänkielisen julistuksen palattuaan 3.4.1922 rajantakaisin kyliin (rajavartioston myötävaikutuksella) tekemältään tiedustelumatkalta.

Kun tilanne lukkiutui, yleisvenäläinen toimeenpaneva keskuskomitea päätti 30. huhtikuuta 1923 yksipuolisesta amnestiasta eli armahduksesta. Sen mukaan Suomessa oleskeleville Karjalan pakolaisille annetaan armahdus ja oikeus palata takaisin kotimaahansa. Sanomalehdissä julkaistuissa ilmoituksissa neuvottiin, että niiden, jotka haluavat palata takaisin, on otettava yhteys Neuvosto-Venäjän Suomessa olevaan edustajistoon 1.1.1924 mennessä saadakseen aikanaan kyselykaavakkeen ja myöhemmin paluohjeet.

Kyselykaavakkeessa lähtijän tuli mm. selvittää tekeminsä kapinan aikana ja luvata sovittaa "rikoksensa" työskentelemällä neuvostovalan hyväksi sosialismin rakennustyössä. Jos anomus hyväksyttiin, postissa tuli vakiomuotoinen ilmoitus, joka sisälsi mm. seuraavaa: "Täten ilmoitamme, että Teidät on armahdettu ja saatte palata synnyinmaahanne Karjalan sosialistiseen neuvostotasavaltaan. Sitä varten lähettämme passin ja Neuvostoliiton maahantuloviisumin". Erikseen mainittiin rajanylityspaikka ja paluupäivä, ja vielä huomautettiin, että lähtijän tulee hankkia poliisilaitokselta Suomesta poistumislupa. Matkarahaksi lähetettiin 400 markkaa.

Suomen ja Neuvosto-Venäjän neuvotteluissa saatiin heinäkuussa sovituksi, että paluuliikenne tapahtuu kolmen rajanylityspaikan kautta. Pohjoisin niistä oli Raate/Kivijärvi Suomussalmella, ja muut etelään päin lueteltuina Kivivaara/Tulivaara Pohjois-Karjalassa ja Leppäniemi/Kongozero Suojärvellä. Tieto sopimuksesta tuli esimerkiksi Joensuun rajavartioston esikuntaan lääninhallituksen kautta 24.8 ja ensimmäiset pakolaiset - yhdeksän miestä ja kolme naista - ylittivät rajan 29.8. Raateessa oltiin vielä nopeampia; ensimmäiset Venäjälle matkaavat pakolaiset kirjattiin jo 24.8.

Neuvotteluissa päästiin sopimukseen muistakin yksityiskohdista, mm. siitä, että pakolaisryhmien suomalaisilla avustajina ja oppaina toimivilla henkilöillä on oikeus saattaa pakolaiset rajan yli Kivijärven, Tuulivaaran ja Kongozeron kyliin saakka.

Karjalaan lähtijät oli tarkoitus sitten koota ryhmiksi paluumatkaa varten, joka tapahtuu neuvostohallituksen kustannuksella. Ne, jotka halusivat matkustaa heti, saivat ylittää rajan

ainoastaan Rajajoen kohdalta (Valkeasaari) ja omin kustannuksin. Lähetystö toimittikin syyskuusta 1923 lähtien ulkoministeriöön useita kertoja yhdessä luettelon Karjalaan lähtevistä pakolaisista. Luettelosta ilmeni kunkin ryhmän suuruus ja rajanylityspaikka, samoin saattajan nimi; kyseessä oli tavallisesti joku lähetystövirkaileja.

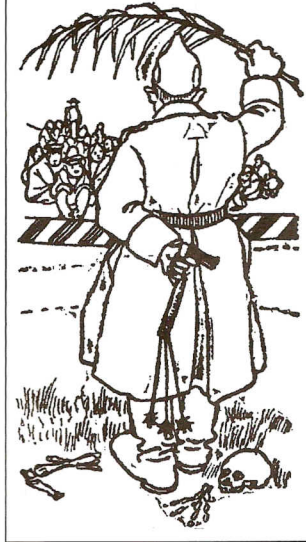
Ministeriö puolestaan lähetti luettelot rajavartiostoille, ja näin pakolaisia osattiin odottaa molemmin puolin rajaa.

Esimerkiksi 23. 11.1923 luettelo oli seuraavanlainen: Joulukuun 1.-10. päivien tienoilla Venäjälle on lähdössä karjalaispakolaisia 1) Raateen/Kivijärven kautta noin 106 henkeä, 2) Kivivaaran/Tuulivaaran kautta noin 20 henkeä, 3) Leppäniemen/Kongozeron kautta noin 30 henkeä ja 4) Rajajoen/Valkeasaaren kautta 14 henkeä. Ryhmän 2 saattajana lähetystön puolesta on J. Bogdanov.

Amnestian vastaanotto

Amnestiasta syntyi julkisessa sanassa vilkas, mustavalkoinen keskustelu: oikeisto/vasemmisto -jako saneli kirjoitusten sisällön. Oikeistolehdet viittasivat itärajan takaa tihkuneisiin tietoihin nälästä, kurjuudesta, takaisin palanneiden vangitsemi-

Päivän tuva. Biettelijä.

Oheinen pilapiirros osoittaa, mitä amnestiasta Suomessa ajateltiin (Helsingin Sanomat 1.8.1923).

sista ja uusien vallanpitäjien harjoittamasta mielivallasta. Keskeinen päätelmä oli, että pakolaisten paluu on uskonasia; ne, jotka jaksavat uskoa bolshevikien epämääräisiin lupauksiin ja houkuttuksiin, voivat lähteä.

Äärivasemmiston lehtien mielestä pakolaisten kotiinpaluulle ei ollut mitään esteitä. Porvarilehtien pelottelupropagandaan ei kannattanut uskoa.

Aktivistien Suunta-lehden mielestä taas kaikki Neuvosto-Venäjälle palaavat olivat bolshevikkeja.

Suomen ulkoministeriö ilmoitti julkisuuteen antamassaan tiedotteessaan mm. seuraavaa: "Karjalaisten pakolaisten evakuointiin nähden hallitus on sillä kannalla, että ne, jotka haluavat lähteä takaisin, saavat tehdä sen kenenkään estämättä. Suomen hallitus tarjoaa edelleen pakolaisille turvapaikan, asyylioikeuden, mutta se ei kuitenkaan katso voivansa mennä takuuseen amnestian toimeenpanosta ja siihen liittyvistä lupauksista. Kaikkien, jotka käyttävät sitä hyväkseen, on tehtävä se omalla vastuullaan."

Amnestiaa jatketaan ja täydennetään

Toukokuun amnestia ei nähtävästi toiminut niin hyvin kuin oli ajateltu, koska sitä jatkettiin ja laajennettiin useita kertoja. Ensimmäisen kerran voimassaoloaikaa pidennettiin tammikuussa 1924 vapunpäivään asti. Huhtikuussa amnestian oikeutettujen piiriin otettiin paitsi kansannousun yhteydessä paenneet myös Aunuksen retken ja Millerin (valkoiset venäläiset) intervention selvittelyn yhteydessä Suomeen paenneet. Lisäksi ilmoitettiin,

Karjalan pakolaisille

Suomessa oleva S.N.T.L. Täysivaltaisen Edustajiston ilmoitus.

1. Yleisvenäläisen Keskustoimeenpanevan Komitean päätöksen mukaisesti, 30 p:itä huhtikuuta 1923 annettu amnestia, on ulotettu myös niihin Karjalan pakolaisiin, jotka jättivät V.S.F.N.T. alueen, niin valkosuomalaisten Aunukseen tekemän hyökkäyksen, kuin myös Millerin Karjalan pohjoisosan interventionin selvittelyn aikana.

2. Halukkaille käyttää hyväkseen tätä amnestiaa on ilmoitusten sisään-jättöajaksi määrätty toukokuun 1 päivä 1924.

3. Kaikki amnestian perusteella palaavat Karjalan pakolaiset ovat oikeutetut ilman tullia tuomaan Autonomisen Karjalan Sosialistisen Neuvosto-Tasavallan alueelle jokaista, niin samanaikaisesti hänen kanssaan Suomesta palaavaa kuin myös AKSNT. samassa perheessä asuvaa perheen jäsentä kohden seuraavat määrät, seuraavia tavaroita:

1) 10 kg. kahvia	7) 80 laat. tulitikkuja
2) 2 1/2 " teetä	8) 6 kg. saippuaa
3) 30 " sokeria	9) 24 rull. konerihmaa
4) 6 " tupakkaa, eril.	10) 35 mtr. pumpulikankaita
5) 6 " nahkaa	11) 15 " pukukangasta
6) 2 par. kenkiä, uusia	12) 6 par. sukkiä

Muita edellä luettelemattomia esineitä lasketaan ilman määrittelyä ja myöskin ilman tullimaksuja.

Osoite: S.N.T.L. Täysivaltainen Edustajisto Suomessa, Helsinki Bulevardinkatu 21. SI.2837

Amnestiaa jatkettiin useita kertoja. Huhtikuussa 1924 sitä laajennettiin ja porkkanaksi lisättiin luettelo tullittomista, Karjalan mittapuun mukaan ylellisyystavaroista.

Kivivaaran rajavartioasemalla 28.8.1921. Numeroin merkityt: 1) luutnantti Nyman, Joensuu RV:n talouspäällikkö, 2) Vieström, Neuvosto-Venäjän kauppavaltuuskunnan edustaja, 3) vänrikki Nissinen, rajavartioston komppaniopäällikkö, 4) Laasarin, karjalainen, Neuvosto-Venäjän edustajien sihteeri, 5) Kokkonen, suom. puna-upseeri, teeksti Repolasta, 6) Matti Rämä, suom., teekisti Repolasta, 7) Johansson, suom. puna-upseeri, tullipäällikymies, 8) Kolupoff, ven. matruusi, ent. tsaripuolueeri. – Ristillä merkityt rajasotilaita. (kuva: S. Aallonheimo/Wasili Keynään arkisto).

Karjalan toimeenpanevan keskuskomitean IV täysistunnossa heinäkuussa 1924 esitetyssä Uhtuan kihlakuntaselostuksessa Werner Forsten totesi mm. seuraavaa: ”Kihlakunnan väkiluku* on nykyään 11 509 + 1 600 Suomesta armahduksen nojalla palannutta asukasta. Uhtuan kylään on palannut 20 perhekuntaa”. Paatenen kihlakunnan vastaavan selostuksen esitti Stepan Gurjev. Hänen mukaansa palanneita pakolaisia on vielä hyvin pieni määrä. Monet ovat Gurjevin arvion mukaan saaneet Suomessa mielestään tyydyttävän aseman harjoittaen ”salakuljetusta ja keinottelua”, joten harva enää luultavasti palaakaan. (PK 24.7.1924)

Loppuvuodesta 1924 pidetyssä V yleiskarjalaisessa neuvostojen edustajakokouksessa esitetyssä pakolaiselostuksessa (PK 20.12.1924) N. Arhipov antoi yleistilanteesta seuraavat tiedot:

Vuoden 1919 jälkeen Karjalasta on siirtynyt Suomeen pakolaisina 12 459 henkeä, joista talvella 1922 ”bandiittien mukana” 11 315. Pakolaisten alueellinen jakauma on seuraava: Uhtuan kihlakunnasta 7 280, Paatenen kihlakunnasta 2 016, Petroskoin kihlakunnasta 1 019, Kemin kihlakunnasta 1 179, ja Aunuksen kihlakunnasta 985, yhteensä 12 479 henkeä.

* Uhtuan kihlakuntaan kuuluivat Jyskjärvi, Kiestinki, Kontokki, Pistojärvi, Oulanka ja Vuokkiniemi.

Takaisin palanneita oli selostuksen mukaan joulukuuhun 1924 mennessä Uhtuan kihlakuntaan 3 772, Paatenen kihlakuntaan 841, Petroskoin kihlakuntaan 615, Kemin kihlakuntaan 903 ja Aunuksen kihlakuntaan 582, yhteensä 6 173. Rajan yli oli vielä tulossa 236 pakolaista ja ilman lupapapereita oli tullut 137. Yhteensä Karjalaan oli palannut 7 086 pakolaista.

Vuonna 1922 pakolaisia oli Punaisen Karjalan mukaan palannut takaisin noin 3 000 – 4 000 ja toukokuun amnestian nojalla ajalla vapunpäivään 1924 noin 4 000 pakolaista. (PK 21.3.1925).

Tammikuussa 1926 VI yleiskarjalaisessa neuvostojen edustajakokouksessa toveri N. V. Pottojev ilmoitti apuselostuksessaan amnestiakysymyksestä, että 1922 palasi takaisin ilman lupaa noin 4 000 pakolaista, toukokuun 1923 amnestian nojalla 4 100 (amnestia koski 6 741 pakolaista) ja henkilökohtaisen amnestian nojalla saapui 1 500 pakolaista, yhteensä 9 600.

Piste viralliselle pakolaiskeskustelulle pantiin Karjalan TPKK:n II täysistunnossa 7.7.1926. Lyhyen keskustelun jälkeen kokous totesi pakolaisten paluun päättyneeksi. Suomeen jääneiden pakolaisten omaisuus jaetaan siten, että maat annetaan kyläyhteisöille, rakennukset ja irtain TKAY:lle (Talonpoikain keskinäinen avustusyhdistys). (PK 8.7.1926)

Pottojevin pakolaisluokittelu

Mielenkiintoista Pottojevin selostuksessa edellä mainitussa yleiskarjalaisessa neuvostojen edustajakokouksessa oli siinä esitetty pakolaisten luokittelu sekä viittaukset pakolaisten maaomaisuuden kohtalosta syntyneisiin ristiriitoihin. Esitettyään numerotietoja Karjalaan palanneiden pakolaisten

lukumäärästä hän totesi, että Suomeen oli jäänyt massojen joukossa pakolaisia. ”Suurin osa näistä on sellaisia, joihin ei otetaakaan eikä edes sallita palata. Pottojev huomautti.

Tämän neljänneksen Pottojevin jakoi viiteen ryhmään: 1) pakolaisproletariaatti, 2) kouluissa ym. opiskelevat pakolaisnuoret, 3) proletariaatin bolševiaiset, lakkoikkarit jne., 4) kirkot, keinottelijat ja tilanomistajat, 5) aktiiviset tsemmitit,

Kivivaaran rajalla. (numeroidut): 1) Matfejeff Ivan, ent. Koltšakin armeijan sotilas Siperiasta, 2) Feodor Potttonen, karjalainen Haukkasaaresta, 3) Michail Petro, venäläinen. (kuva: S. Aallonheimo/Wasili Keynään arkisto).

kapinanjohtajat ja suojeluskuntalaiset. Kahteen ensin mainittuun ryhmään kuuluvien sallitaan palata henkilökohtaisen amnestian nojalla ja sen jälkeen normaalissa siirtolaisjärjestyksessä.

Henkilökohtaista amnestiaa (se oli kokouksen alkaessa jo päättynyt 1.1.1926) ei voida Pottojevin mukaan jatkaa loppuun mm. sen takia, että maa-asioiden järjestelyä ja maanjakoa ei voida suorittaa niin kauan kuin pakolaisten maa- ja omaisuusksymykset ovat selvittämättä.

Talonpoikaisväestö oli etenkin Uhtuan ja Paatenen kihlakunnissa jatkuvasti vaatinut amnestian lakkauttamista, jotta maatalouden kannalta välttämätön maa-asioiden järjestely saadaan kylissä valmiiksi. Lisäksi paikallinen väestö ei katso hyvällä sitä, että Suomeen lähteneille ja nyt paluuaikaisilla oleville luovutetaan takaisin näiden omaisuus, jonka he olivat jo kerran hylänneet ja jopa koettaneet tuhotakin mm. polttamalla karjasuojia.

Havaintoja Karjalaan palaavista pakolaisista

Puolivirallinen paluumuutto alkoi toukokuussa 1922 melkein heti sen jälkeen, kun rajanylitys tuli luvalliseksi. Mukana sai viedä irtainta kotiomaisuuksia, hevosia, lemmiä ja muitakin kotieläimiä. Rajan sai ylittää miltei tahansa valvotulta kohdalta, toisin sanoen rajavartioston kenttävartiostojen kautta. Vilkkainta liikennettä oli linjalla Kuusamo-Suomussalmi-Kuhmo; sieltä kulki kaksi kolmannesta Neuvosto-Venäjälle matkaavista pakolaisista.

Kaikki eivät jääneet dokumentteja odottelemaan, vaan menivät rajan yli sieltä, mistä kotikylään parhaiten pääsi. Yksi erikoisimmista paluumuuttajista oli Afanasjeffin perhe Malvian kylästä. Perheen poika, silloin 9-vuotias Juhon (Ivan) Afanasjeff on nyt myöhemmin kertonut Ilmari Homaselle, että isä möi elokuussa 1922 Kuusamosa Leijona-kellonsa ja osti saaduilla rahoilla veneen. Kyytiin sopi vielä Piiksin Iivanan perhe Hämeenkylästä. Pistojokea laskettiin Karjalan puolelle ja soudettiin kotiin. Matkaa Kuusamon Muojärveltä lähtien tulee hyvinkin runsaat puolensataa kilometriä.

Seuraavana vuonna, kun tuli amnestian aika, paluumuutto pääsi vauhtiin elokuussa loppupuolella. Nyt rajanylityspaikko-

Kivivaara 25.8.1921. Numeroidut henkilöt: 1) Aleksanteri Tsernijeff, Tuulivaara (tsekisti), 2) Mauranen Pekka, pakolainen Repolasta (kaupanhoitajana Lieksassa), 3) luutnantti Nyman, Joensuun RV:n talouspäällikkö, 4) Kokkonen, suom. puna-upseeri (tsekisti), 5) Wiik, suom. puna-upseeri (tsekisti), 6) Matti Rämö, suom. puna-upseeri (tsekisti), 7) Feodor Ivanoff, venäläinen. (kuva: S. Aallonheimo/Wasili Keynään arkisto).

ja oli valtioiden välisen sopimuksen mukaisesti vain kolme.

Pohjoisin niistä, Suomussalmen Raate, veti hyvin ja kyllä Kuusamonkin kohdalta menijöitä olisi kyllä riittänyt, mutta sieltä, Siikaniemen kautta, pääsi ulkoministeriön järjestämällä luvalla vain yksi matkue, 53 henkeä, hevosineen ja lehmineen.

Niinpä esimerkiksi kiestinkiläisten, oulunkalaisten, pistojärveläisten ym. oli tehtävä melkoinen kierros päästäkseen kotikonnuilleen. Raatteen kautta menivät myös jyskyjärveläiset, paanajärveläiset ja tietysti uhtualaiset. Kivivaara sopi maantieteellisesti niille, joiden kotipaikkoja olivat Repola, Rukajärvi, Paatene ja Tunkuan suunta. Leppäniemen ja Rajajoen kautta mentiin lukuisiin eteläisen Aunuksen kyliin.

Vuonna 1924 paluumuutto keskittyi rajaviranomaisten luetteloiden^{8*} mukaan alkuvuoteen, kun taas 1925 se jatkui tasaisena koko vuoden saavuttamisen huippuna joulukuussa; amnestiahan päättyi 1.1.1926.

Raja-asemilla pakolaisista merkittiin papereihin nimi, syntymäaika, ammatti, kotipaikka, mitä omaisuutta oli mukana, esim. hevonen, ja tieto siitä, missä oli viimeksi oleskellut Suomessa. Alaikäiset lapset merkittiin omaan sarak-

* Venäjälle palaavien pakolaisten luettelointi alkoi sisäministeriön määräyksestä syyskuun alussa 1923. Luettelot oli laadittava kahdesti kuukaudessa ja lähetettävä rajavartioston tarkastajalle ministeriön sekä Etsivälle keskuspoliisille.

keeseensa tai sitten kirjattiin vanhempien perään.

Paluu tapahtui perhekunnittain. Usein samaan pitäjään menivät lyöttäytyivät yhteen pitkälle matkalle. Niinpä esimerkiksi 24.8.1923 Raateessa rajan ylitti 75 hengen joukko (59 aikuista ja 16 lasta, nuorimmat Suomessa syntyneitä), kaikki matkalla Paanajärvelle. Tunkualaisia oli kotimatalla esimerkiksi Kivivaaran raja-asemalla syyskuun puolivälissä 1923 kahdessa ryhmässä yhteensä 29 henkeä.

Takaisin palanneista sen verran, että 1923 yhdeksän pakolaista ilmoitti ammattia kysyttäessä olevansa kauppiaita, seitsemän Uhtualta ja kaksi Vuokkiniemestä. Kauppiaita palasi seuraavanakin vuonna muutamia, ja 31.3.1924 Raatteen tietä asteli pastori Gavril Sokoloff vaimonsa ja palvelijattarensa kanssa matkalla Kaajanista Vuonniseen. - Näiden ammattien edustajille tuskin löytyi koulutusta vastaavaa työtä uudesta yhteiskunnasta.

Pitivätkö amnestian antamat lupaukset?

Suurimmaksi osaksi lupaukset pitivät. Lehdissä liikkui tosin tuostakin juttuja siitä, miten kotiinsa pyrkiviä pakolaisia oli kohdeltu kaltoin, vangittu, ryöstetty, karkotettu ja teloitettukin.

Parhaat tiedot oloista rajan takana ja sinne saapuneiden pakolaisten kohtelusta olivat

rajavartioloitoksella ja Etsivällä keskuspoliisilla. Niiden tiedusteluraporteista käy ilmi, että kevätkesällä 1922 pakolaisia pidätettiin ja kuljetettiin tutkittavaksi Petroskoihin, joskus Kemiin tai pantiin pakkotöihin.

Tilanne kuitenkin rauhoitui vuoden loppuun päin mentäessä, ja amnestiakin alkoi vasta seuraavana vuonna 1923. Sen jälkeen pakolaiset pääsivät valtaosin palaamaan suoraan tai lyhyen tutkinnan jälkeen kotikylänsä.

Lasku lankesi kuitenkin maksettavaksi 1930-luvun loppupuolen vainovuosina. Vaikeudet alkoivat jo kollektivisoinnin ja puoluepuhdistusten myötä ja terrori alkoi, niin Suomessa kapinan jälkeisinä vuosina oleskelleet miehet joutuivat ensimmäisten joukossa tulilinjalle. Heitä syytettiin mm. neuvostovastaisuudesta, vakoilusta ja sabotaasista, yhteydenpidosta Suomeen sekä kuulumisesta ulkomaisiin kapinallisjärjestöihin ja tuholaisryhmiin.

SAKARI VUORISTO

Sota-arkisto

Kainuun, Joensuun, Salmin ja Kannaksen rajavartioston arkistot 1921-1926, Rajavartioston tarkastajan arkisto 1922-1926

Kansallisarkisto

Valtion pakolaisavustuskeskuksen vuosikertomukset ym. 1922-1926